

putinizm ve kriz: restorasyondan sonra

Bariş Zeren

özet

Putinizm, Vladimir Putin figüründe somutlaşan rejim, 1998 devalüasyonundan itibaren Yeltsin dönemindeki deregülasyon sürecinin tehlikelerini gidermek üzere kuruldu. Yeltsin dönemine damgasını vuran, Sovyet ekonomisini özelleştirme ve kamu varlıklarını dizginsizce metalaştırma süreci, Rusya’da hızla tekelleşen bir sermaye sınıfı yaratmıştı. Putin rejimi, bu sermaye sınıfı içinde, deregülasyon sürecinin durdurulmasında, Sovyet döneminden kalan mirasın değerlendirilmesinde ekonomik ve siyasal çıkarları bulunan kesimlerin, büyük oranda da Sovyetler sonrası dönemin yüksek güvenlik bürokrasisi ile sermayenin iç içe geçmesinin ifadesidir. Ne var ki, 2008 dünya ekonomik bunalımı, Putinizm’i restorasyonun ortasında yakaladı ve hem de sert dalgalarla dövdü. Rejim, keynezyenizm çağrışımı yapan bazı önlemlerle krizi savuşturmayı denese de, daha temel bir eğilim, krizden endüstriyel sıçramayla çıkma tasarısıdır. Burada, savunma endüstrisinin son raddinde geliştirilmesi, militarizm, Putinizm’in dayandığı tekel ekonomisi ve dünya siyasetinde benimsediği konum açısından son derece muhtemel bir seçenek olarak görünmektedir.

anahtar sözcükler: Putinizm, ekonomik kriz, militarizm, Rusya, oligarklar

abstract

Putinism, the regime embodied in the figure of Vladimir Putin was established in order to remove the potential threats occurred as a result of deregulatory policies of the Yeltsin era. The unchecked commodification and privatization of the Soviet economy, a process characterizing the Yeltsin era, had created a capitalist class which rapidly evolved into monopolization of the economic and political era. The Putin regime is an expression of a segment within this emerging class, of those who had economical and political interests in ending the deregulation process, in re-evaluating the heritage of the Soviet era; this segment was largely constituted of high-ranked security officials who were merged with the big business. However, the 2008 global economic crisis caught and considerably unbalanced the Putin regime in the midst of this restoration process. Although the regime took certain measures, which could be seen as a revival of Keynesianism, a more fundamental tendency is to overcome the crisis through an industrial “take-off”, especially of a militarist one. In this context, the utmost encouragement of the defense sector, a militarist construction, appears to be a highly probable option, considering the hegemonic milieu supporting the Putin regime and regime’s position in the world politics.

anahtar sözcükler: Putinism, economic crisis, militarism, Russia, oligarchs

giriş

Dünya ekonomik krizi derinleştikçe, aynı ölçekte bir siyasal krize de evriliyor. Hiç değilse sosyalist blokun çöküşünden beri, ekonomik refahın ve kalkınmanın ancak “liberal demokrasi” yoluyla mümkün olduğu propagandası gündelik yaşama fazlasıyla nüfuz etmişti. Kuşkusuz, “liberal demokrasi” retoriği en muzaffer döneminde bile entelektüel inandırıcılığa sahip değildi ve sorgulanıyordu.¹ Ama krizle birlikte, artık “liberal demokrasi” ile devlet müdahalesinden arınmış “neoliberal” ekonominin gerekliliği kabulleri egemen siyaset sahnesinde bile ikna ediciliğini yitirmeye başladı.

Putinizm terimi, bu belirsizlik ortamının Batı’da yarattığı tedirginlikle bulunmuş gö-

rünmektedir. Özellikle Batı basınında sıklıkla kullanılan bu terim, 1929 krizini anımsatır biçimde, “neoliberal” apolitiklik yerine, bugün “-izm”lerin” dönmeye başladığını ima ediyor; bir tür totalitarizm alarmı olması bekleniyor. Hiç değilse, 2008 yılında Rusya, bir açık savaşla Batı’nın ileri siyasal kolu olma iddiasındaki Gürcistan’ı yenilgiye uğrattığından ve Devlet Başkanı Medvedev’in ağzından “tek kutuplu dünyanın sonunu” ilan ettikten beri, Putinizm daha fazla gündemdedir. Artık yalnızca basının değil, akademik ve teorik incelemelerin de konusu olmaya başlıyor.

Bugün, 2008 krizi Batı ekonomilerini giderek daha sert dalgalarla vururken, Çin’le birlikte, Rusya’nın da bir karşıt kutup olarak

Dünya ekonomik krizi derinleştikçe, aynı ölçekte bir siyasal krize de evriliyor.

kriz karşısında göstereceği performans merakla izlenmektedir. Son olarak, Rusya'da 2012 başkanlık seçimlerini izleyen Putin karşıtı protestolar, krizle birlikte Putin rejiminin de sarsıldığı yorumlarının artmasına yol açtı². Ne var ki, Putin rejimini oluşturan gerilimlerin ayrıntılarına indikçe, Batı dünyasındaki bu beklentilerin geçerliliği kuşku olmaktadır.

Rusya'nın krize vereceği yanıt ve buna göre evrileceği siyasal çizgi, Putin rejiminin doğasıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bu bakımdan, Putin rejiminin krizdeki konumunu anlamak için, doğuş öyküsünü, barındırdığı gerilimleri, Rusya devlet yapısındaki etkisini, biraz da ülkemizde görece az bilinmesi nedeniyle öyküleyerek açmak gerekiyor. Putinizm'in tanımını, hangi toplumsal güçlerle buluştuğunu, bu konudaki teorik tartışmaları ve kriz karşısında izlediği rota, bu arka plan çerçevesinde değerlendirilebilir.

putin'in tarih öncesi

Rus entelektüel yaşamı bugünden 90'lara bakarken, Rusya Devlet Başkanı makamındaki Boris Yeltsin'in damgasını vurduğu bu on yılı *bezvremeniye*, "zamandırlık" olarak tanımlıyor. Yeltsin dönemini rehabilite etme eğiliminde görünen akademisyen Sergey Prozorov, Rus entelektüellerinin Gorbaçov ile Putin dönemi arasında bir "tarihsel anlatı" kurabildiklerine, ama aradaki Yeltsin dönemini bu çizgiye yerleştiremediklerine dikkat çekmektedir. Prozorov'a göre Rusya'da Gorbaçov'un girişimlerinin Putin'le tamamlandığını ileri süren, Yeltsin dönemini ise bu süreklilik içinde bir sapma olarak kenara iten bir yarı-resmi söylem gündemdedir.³ Gerçekten de, Putin'in Rusya'yı getirdiği noktayı yücelten Rus egemen düşüncesinin, Yeltsin dönemini örtmede fazla aceleci ve hevesli olması ilgi çekicidir. Oysa Putin basbayağı Yeltsin'in devlet aygıtı içinde yükselmiş, Putin rejiminin dayanakları Yeltsin döneminde serpilmişti. Bu bakımdan, Prozorov'un kendi amaçları bir yana, Yeltsin dönemi, bu dönem ortaya çıkan gerilimler, Putin iktidarını anlamada ihmal edilemez önemde görünüyor.

yeltsin deregülasyonu

Sovyetler sonrası Rusya'nın egemenleri açısından Rusya'da 1990'lı yıllarda siyasal mücadelenin eksenini, Sovyet ekonomisinin dağıtılmasına yönelik liberal programı, deregülasyonu siyasal tehditlerden koruyabil-

mektir. Sosyalist ekonomi sonrası Rusya'da bütün ekonomik, siyasal rekabet hukukunu ihlal ederek doğan sermaye sınıfı, yeni düzenin de güvencesi olacaktı. Nitekim, Boris Yeltsin'in kilit kadrolarından, Rusya'da özelleştirme sürecini yöneten, bu arada Vladimir Putin'in de hamilerinden Anatoliy Çubais, "oligarklar" olarak bilinen, saldırgan ve aşırı zengin sermaye grubunun yaratılmasının siyasal zorunluluk olduğunu açıkça söylemektedir; Çubais, "Gerçek şu, bu özel iş çevreleri, Komünist Parti lideri Gennadiy Züganov'un 1996 yılında devlet başkanı olmasını önlemede başlıca siyasal kaynaktı. Şuna bütünüyle inanıyorum; Züganov'un 1996 yılında devlet başkanı olmasını engellemenin yegane yolu, Rusya'da bir büyük sermaye yaratmaktır," diyordu.⁴ Sermaye sınıfının yaratılması, özellikle yerel yönetimlerde kendini gösteriyordu. Bir *zahvat' gosudars-tvo* modasından söz etmek mümkündür; bu "devleti ele geçirme" modası, devlet kaynaklarını sınırsızca kullanabilen şirketlerin hızlı büyümesini ifade ediyordu. Bu hızda bir şirket-devlet bütünleşmesi, kuşkusuz tekelleşme sürecine tekabül etmektedir.⁵ Rusya'da sermaye sınıfının bir rekabetçi aşama, dolayısıyla hukuksal bir rejim bekleyecek vakti olmadığı anlaşılıyordu.

Çubais'in söz ettiği bu sınıfın doğuşu, Rusya'da büyük toplumsal ve ekonomik bedellerle gerçekleşti. Kamu mülkiyetinin gerek yeni türeyen gerek son dönem Sovyet bürokrasisinin devamı olan sermaye grupları arasında paylaştırılmasının bir tür yağma niteliği kazandığı Batılı gözlemcilerin de kabul ettiği bir gerçektir.⁶ Rusya'da muhalif çizgileriyle rağbet gören popüler akademisyen akımından Stanislav Menşikov, bu süreci *bolşevizm naoborot*, "tersine bolşevizm" olarak adlandırmıştı. Gene de Menşikov'a göre "bolşevikler bile, eski mülkiyet sistemini ve altyapıyı parçalamada piyasa reformatörleri kadar hızlı davranmamışlardı."⁷ Hız, giderek Rusya'yı bir varoluş tehlikesiyle karşı karşıya getirdi.

Burada bir mekanizmanın işlediği söylenebilir: Yeltsin, bu müfrit liberal program karşısında merkez siyasette yaşadığı sıkışıklığı, yerel yönetim seçkinlerine ödünler vererek aşmaya çalışıyordu. Yeltsin, 1991'de devlet başkanı seçilişinden beri gerek Sovyet coğrafyası, gerek Rusya'nın kendi toprakları üzerinde özerkliği kısırtıcı bir politika güdüyordu. "Ne kadar özerklik yutabilirse-

Kamu mülkiyetinin gerek yeni türeyen gerek son dönem Sovyet bürokrasisinin devamı olan sermaye grupları arasında paylaştırılmasının bir tür yağma niteliği kazandığı Batılı gözlemcilerin de kabul ettiği bir gerçektir.

1998 yılında Rusya'nın hızla tekelleşen sermaye sahipleri, aynı hızda bir sınıfsal tehlikeye karşı karşıya kalmışlardı ve ülke eskisi gibi yönetilebilir olmaktan çıkmıştı.

niz o kadar yutun!"⁸ sloganı, Yeltsin'in yerel seçkinlere dağıttığı vaatlerin ölçsüzlüğünü göstermektedir.

Bu durumun doruğa çıktığı, 1993 Sonbaharındaki Anayasa Krizi iyi bir örneklem oluşturuyor.⁹ Yeltsin'in, komünist ve milliyetçileri buluşturan parlamento güçleriyle çekişmesinde, Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetler ile Sovyet kuşağı görünüşte atıl ve etkisiz kalmıştı. Bu ülkeler ve yönetimler, söz konusu çekişmede tarafsızlıklarını ilan etmişse de, desteklerini çekmek adına Yeltsin'in bu ülkelere daha da özerklik vaat etmiş olması,¹⁰ olayların gidişatında tayin edici olmalıdır. Moskova olaylarını çekinceyle izleyen, hatta Yeltsin'in müdahale çağrılarını karşısında ayak direyen ordu sonunda Yeltsin lehine müdahale ettiğinde, bir yandan da Yeltsin'in özerklik vaatleriyle beklentileri artmış yerel yönetimlere çatışmanın yayılmasını engellemiş oluyordu.

Sovyet sonrası merkezde siyasal statüko, merkezilikten hep daha fazla ödün pratiğiyle korunmuştu. Tabii burada Yeltsin'in bir lider olarak kendi bindiği dalı kestiği kısa sürede anlaşıldı; Sovyet merkezi aygıtını dağıtan Yeltsin, ülke üzerindeki denetimini de yitirdi. 1993 yılından sonra, kendisinin bir figür olarak giderek etkisizleştiğini söylemek mümkündür. Moskova ayaklanmasında ensesinde hissettiği muhalefetin solüğundan ordu sayesinde kurtulan Yeltsin, bundan sonra kendi anayasasını da aşırı milliyetçi lider Jirinovskiy'in son dakikada lehte oy verme çağrısı sayesinde kabul ettirebilmişti.¹¹ Bu noktadan sonra Yeltsin'in, iktidarını Rusya'nın yüksek bürokrasisinde temsil edilen güçlere borçlu, hiç değilse onlarla paylaşmak zorunda kaldığını düşünmek mümkündür.

ağustos 1998 krizi

Oligarkların 1996 yılında büyük destekleriyle iktidarda durabilen Yeltsin'in çöküşü, 1998 finansal kriziyle birlikte oldu. Yeltsin, 1993 yılından itibaren artan oranda bölgesel cumhuriyetlerle ayrı ayrı "bağlılık" sözleşmeleri yapmayı kural haline getirmişti; birakalım eski Sovyet kuşağını, Rusya'nın tarihsel parçaları olarak görülen Tataristan, Yakutsk, Krasnodar gibi yönetimler, bu arada kuşkusuz Çeçenistan, merkeze bağlılıklarını yeni yeni sözleşmelerde tanınacak ayrıcalıklara dayandırmaya başlamışlardı; bu da Goldman Hahn'in deyişiyle, anayasaya açıkça aykırı

riklikler barındıran bir "kurumsuz asimetrik federalizm" doğurmuştu.¹² Bu arka planda, Merkez Duma'nın önemli adlarından Vladimir Rujkov, Ağustos 1998 krizini evrendeki "büyük patlamaya" benzetiyor, mevcut federatif sistemin tutarsız yasalar, gümrük engelleri, ekonomik ve ticari savaş ile etnik çatışma anlamına geldiğini ilan ediyordu; dahası, Rusya kamu kanaatinde, Rusya'nın artık parçalanarak yok olacağı, "haritada bir bölgeden ibaret kalacağı" kaygıları açıkça dile getirilmeye başlamıştı.¹³ Yeltsin iktidarını ayakta tutmanın bedeli ağır görünüyordu ve artık bir destekçisi de kalmamıştı. 1993'te bastırılan parlamento muhalefeti başka biçimde geri döndü ve Ağustos 1998'de rublenin devalüasyonu ile birlikte Yeltsin, başkanlık kararname yetkisini artık Parlamento'yu fesih değil, yerine Putin'i "geçici başkan" olarak atama yolunda kullandı. İktidarın devri zorunluluk olarak görünüyordu. Yeltsin iktidarının son dönemlerinde yeni Rusya egemenleri arasında kavgalar şiddetlenmiş, kamu kanaati önünde yaşanmaya başlamıştı ve bütün kadroları yeterince yıpratmış görünüyordu. Yeltsin makamında daha fazla ısrar etseydi ya da iktidarı hemen devretmekte çekince gösterseydi, Rusya'da adıyla sanıyla bir iktidar boşluğu doğması işten değildi. Böyle bir durumda, yeni Rusya egemenleri, 1996 yılında Komünist Parti'nin aldığı oyda sezdikleri tehlikeyle 1998 yılında ve bu kez çok daha sert koşullarda karşılaşabilirdi. Üstelik, bu vakuma bir kez girdikten sonra, egemen kutuplar, oligarklar ile teknokratlar arasında bir denge tutturabilmek daha güç olabilirdi. Başka deyişle 1998 yılında Rusya'nın hızla tekelleşen sermaye sahipleri, aynı hızda bir sınıfsal tehlikeyle karşı karşıya kalmışlardı ve ülke eskisi gibi yönetilebilir olmaktan çıkmıştı. Dolayısıyla, Yeltsin'in anılarında yazdığı gibi "Ve halk. . . Halk ne 'çok terapisini' ne Buddensk ve Grozniy utancını affedebilir. Anlaşılan her şey bitmişti."¹⁴ Bundan sonrası, yeni bir rejim dönemidir.

pratikte putinizm: deregülyasyondan restorasyona

Peki neden Putin? Putin'in sergilediği tipolojinin, seçilmesinde etkili olduğu kesindir. KGB kökenli olması açısından, Rusya devlet geleneğini ve devlet içi dengeleri gayet iyi biliyordu. Öte yandan Putin'in başkanlık sonrası verdiği kararlı lider görüntüsü ile öncesindeki duruşu oldukça zıt görünmekte-

dir. Putin, iktidarı öncesinde, zayıflık izlenimi verecek ölçüde temkinliydi. Ağustos 1991'de askeri müdahalenin hemen arifesinde istifasını istemiş, istifası kabul edilmemişti. Ardından, 1993 Moskova çatışmalarından uzak durmuştu. Gene de, Rusya'nın tarihi boyunca özgün bir seçkin katman oluşturmuş Sen Petersburg'ta yeni rejim seçkinleri arasına katılmaktan geri durmadı. Sen Petersburg camiasından Anatoliy Çubais'le tanışıp kent yönetiminde yükselmesi ve Yeltsin'in yönetim kadrosuna girmesi, 1996 yılından sonraki gelişmelerdir.¹⁵ Yeltsin'in başkanlığa vekalet teklifi karşısında Putin'in "bence böyle bir karara hazır değilim" demesi ve ikna edilmeyi beklemesi de bu çizgiyle tutarlı görünüyor.¹⁶ O güne kadarki çatışmaların dışında durmuş olması ve fakat yeni rejimin ilişki ağları içinde ve Sovyetlere dönme eğiliminden uzak olması bakımından, Rusya'nın egemen kesimleri arasında yeni bir denge kurmaya elverişli bir kadrodur; böyle bir dengenin kurulması ise, 1991 yılından beri bütün hızıyla süren deregülasyonun durmasıyla aynı anlamda gelmektedir.

putin'in kurucu iktidarı: restorasyon

Putin geçici devlet başkanı olarak atanır atanmaz hızlı bir siyasal restorasyona başladı. İlk aşamada, Putin'in seçilmesiyle birlikte yeniden alevlenen Çeçen sorununa sert yanıt verdi ve Çeçenistan'a hızla müdahale etti. Burada daha geniş amacın, Rusya'yı "dikey olarak" yeniden bütünleştirme olduğu, daha sonraki hamlelerinden anlaşılıyor.

Rusya'nın ödünsüz ve sert askeri müdahalesiyle belirlenen bu ikinci Çeçenistan savaşının hedefi, yalnızca ayrılıkçı hareketi çöktürmek ve on yıla yakın ağır toplumsal travmalarla boğuşan Rusya toplumunun gözünü kamaştırmak değildi. Sert askeri müdahale, başka hedeflerin yanında, Putinizm olarak adlandırılan rejim için anayasa hukukundaki anlamıyla bir *pouvoir constituant* işlevi gördü; Putin gösterişle sergilenen zor gücüyle, getireceği anayasal düzenleme öncesi Yeltsin döneminde neredeyse bir ayrılıkçılık furçasına kapılmış federasyonlara, merkezin otoritesini anımsatıyordu. Müdahale, bundan sonra Adalet Bakanlığı, Anayasa Mahkemesi, olmazsa da gizli servis FSB ile yürütülecek rejim için bir uvertür niteliğindedir.

Putin, Mayıs 2000'de devlet başkanlığı seçimlerini, egemen basının da destek ve

övgüleriyle kazandıktan sonra, Yeltsin döneminden kalan bu "asimetrik federasyon" yapısını ortadan kaldırmaya girişti. Sürecin temel unsuru, Rusya Anayasa Mahkemesi olarak görünmektedir. Putin, ilk adımda, federasyon ölçeğinde bütün mahkemelerin finansmanını federal yargıya bağladı; ikincisi, federasyonların yasalarının ve merkezle imzaladıkları sözleşmelerin, anayasaya aykırı olamayacağını ilan etti; üçüncüsü, Haziran 2001'de, *federal'noe vmeşatel'stvo*, federal müdahale yasası geçirdi. Bu yasaya göre, bölgesel yönetimler anayasaya ya da federal yasalara aykırı hareket ettiğinde, Moskova bütün yerel meclisi lağvetme yetkisini eline alıyordu; hatta bunu denetlemek için adalet bakanlığı bünyesinde anayasa kurulları oluşturulmuştu.¹⁷ Bu federasyon reformu, yaratıldığı kurullarla, daha baştan rejimi, deregülasyon, kurumsuzlaştırma politikalarına taban tabana zıt bir çizgiye yerleştirmektedir.

oligarkların tasfiyesi

Putin'in deregülasyonu durdurma hamlesi, en çarpıcı sonuçlarını ekonomide verdi. Bütün dünya kamu kanaatinin de yakından gözlemlediği bir süreçle, oligark adı verilen yeni zenginlerin en parlak örneklerini, bir bir tasfiye etti.

Bu tasfiye sürecinde federasyonu tazeleme politikalarından farklı olarak, Putin, oligarklara karşı gereğinde "keyfi" güç gösterileri düzenlemekten çekinmemişti. Başta Boris Berezovskiy olmak üzere, belli başlı oligarkları Rusya'yı terk etmeye zorlayan bir dizi politikadan en çarpıcısı, Mihail Hodorkovskiy'e yapılandır. Sahip olduğu Yukos petrol şirketi sayesinde dünyanın en zengin işadamları arasında bulunan Hodorkovskiy, 2000 yılından itibaren ekonomik krizden daha da güçlenerek çıktı. Hatta, önemi giderek artan enerji sektöründe, bir şirket-devlet gibi çalışmaya başlamıştı. Kendi boru hattı projelerini hazırlıyor, liberallerden Komünist Parti'ye kadar siyasal alanın her hücreğine nüfuz etmeye çalışıyordu. Haziran 2003'te Putin, bir basın toplantısında, oligarklar meselesi kendisine sorulduğunda, "Genelde kullandığımız anlamda oligark, hırsız, iktidar ve idare organlarına özel erişimini kullanarak ulusal serveti yağmalamaya devam eden kişidir. Bunun Rusya'da yaşanmaması için herşeyi yapıyorum"¹⁸ derken, büyük sermayenin bütünü bu suçlamadan özenle arındırıyor ve Yukos'a savaşı ilan ediyordu. Ekim

Putin, Mayıs 2000'de devlet başkanlığı seçimlerini, egemen basının da destek ve övgüleriyle kazandıktan sonra, Yeltsin döneminden kalan "asimetrik federasyon" yapısını ortadan kaldırmaya girişti.

Putinizm'i tanımlama çabaları içinde, "hibrid rejim" kavramı literatüre girmiş görünüyor.

2003'te Hodorkovskiy tutuklandı. Şirket, yeni koyulan ağır vergileri ödemeyi reddedererek, kazanamayacağı düellonun içine çekilmişti.¹⁹ Hodorkovskiy'in eli kelepçeli olarak kameralar önüne çıkarılması, Putin'in açık saldırganlığı karşısında oligarkların bir bir yurtdışına kaçmaları, artık rejimin toparlanmasına, restorasyona geçildiğini ilan etmekle kalmıyordu; boyarları, feodalleri bastıran Muhteşem İvan ile Büyük Petro mitleriyle yetişmiş bir toplumun, birkaç yıl önce Komünist Parti'yi güçlendirmiş "huzursuz tabanın" karşısına, belleğindeki lider figürünü animsatiyordu.

teoride Putinizm

Peki Putin, Yeltsin dönemindeki güç dengeslerine gereğince devletin zor gücünü açıkça sergileyen sert darbeler indirirken, yerine ne koyuyordu? Yukarıda ana hatlarıyla anlattığımız tarihçe ve politikalar, Putin rejiminin Putinizm olarak kavranmasına yol açan teorik ve yapısal soruları kışkırtmıştır.

Putinizm nedir? Kavram, onu çağrışırsa da, ortada Putin tarafından tanımlanmış bir öğreti bulunmadığı açık. İktidara ilk geldiği dönemden itibaren bir yandan Sovyet geçmişini uygulamalarla sahiplenen, öbür yandan Rusya'nın yeni egemenlerini, sermaye sahiplerini teşvik edecek bir program uygulayan bu rejime, öğretilen ziyade, söylemde epey etkin bir pragmatizm damgasını vuruyor.

Putinizm'i tanımlama çabaları içinde, "hibrid rejim" kavramı literatüre girmiş görünüyor. Hibrid rejimler, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemin bir fenomeni olarak nitelenmektedir. Geçiş sürecindeki bu rejimlerin, Batı'nın tanımladığı anlamda "demokrasi" yolunda ilerlerken yoldan bir biçimde sapmış oldukları varsayılıyor. Hibrid Rejim'in çıkışı, bu sapmayla başlamaktadır. Bundan sonra, bir takım demokratik kurumların varlığına rağmen, iktidar tarafından rakiplerin kimi zaman hukukun dışına çıkılarak tasfiyesi, bu melezlik resminin ortaya çıkmasını sağlıyor. Ardından, rekabetli otoriter rejimler ile hegemonik otoriter rejimler gibi ayrımlarla, söz konusu hibrid yapının tasnif edildiğini görüyoruz. Bununla birlikte, akademideki tanım bolluğu bununla bitmiyor. Daha sonra özellikle Rusya söz konusu olduğunda bu hibrid rejimin niteliğini de belirleme girişimleri görünüyor. "Güdümlü çoğulculuk", "güdümlü demokrasi", "gizli otoriterlik", "oligarşi",

"sanal politika" ve "seçimli demokrasi" ya da "taklit demokrasi" Batı'da ve kısmen de Rusya akademisinde Rusya'nın yeni rejimini tanımlamak üzere kullanılan kavramlardır.²⁰ Bu arayışlarda, güncel siyasete fazlasıyla bağlı bir eleştirelilik ve Batı'da bile artık geçerliliği tartışılan ideal bir demokrasi tanımını ölçüt olarak kavramlaştırma çabalarını görmek güç değildir.

siloviki

Batı'da rejimi kurumları ve hukuksal bağlayıcılık üzerinden değerlendirme eğilimi göze çarparken, Rusya'daki değerlendirmelerde daha farklı ayrıntıların gündeme gelmesi mümkün olmaktadır. Rusya akademisinde özellikle rejimi yönetici kadroları, elitleri üzerinden tanımlama çabaları önemli ipuçları sunuyor. Bu çabalardan birini, Batı akademisinde de bilinen bir yapıtında, Lev Gudkov göstermektedir. Yazar, Putinizm'in bilindik anlamda bir totaliter rejim olmadığını belli kıyaslamalarla ileri sürmektedir. Gudkov'a göre Putinizm, başkaları yanında, tek parti iktidarına dayanmaması, taban seferberliği yürütmemesi, toplumu endoktrine etmemesi, yayılcı bir dış politika gütmemesi, topyekün propagandaya dayalı kitlesel tasfiyelere başvurmaması, tek merkezden yürütülen planlı bir ekonomiye yaslanmaması gibi bir dizi nedenle tipik totaliter rejimlerden ayrılmaktadır. Gudkov açısından, Rusya'da Sovyet dönemini de sahiplenecek biçimde milliyetçi imalar barındıran gelenek ve tarih vurgusu ise "dekoratif" kalmaktadır.²¹ Yazarın saydığı niteliklerden bazılarının Rusya'da bulunmadığı tezi bugün daha tartışmalı olmakla birlikte, Gudkov'un dikkat çektiği bir başka nokta tartışmanın eksenini açısından daha değerli görünüyor: Gudkov, Putinist rejimin tam bir polis devleti görünümü kazandığını ve devletin, ekonomik güç sahibi, Sovyet dönemi iç güvenlik örgütü Çeka ve KGB'ye atfen "çekisti" ya da "kagebeşniki" olarak adlandırılan güvenlik bürokrasisinin yürütücülüğünde ilerlediğini vurguluyor²²; başka Rus akademisyenlerce de belirtilen bu nokta²³ rejim açısından bir ayırt edici özellik barındırmaktadır.²⁴ Güvenlik bürokrasisi ile ekonominin böyle iç içe geçmesi, "oligarhi" kadar bilinmese de, dünya literatüründe gene de yer etmiş bir başka ekibin doğuşuna yol açmıştır: Siloviki.²⁵ Demek, siloviki örneğinde, Putinizm altında yüksek güvenlik bürokrasisi ile ekonomi dünyası arasında bir

füzyon, kaynaşma, hatta aynılaşma saptanması mümkündür. "Hibrid" rejimin bu omurgası, Sovyet dönemine çokça söz edilen o ünlü nomenklatura'nın sermaye düzeni içinde bütün heybetiyle vücut bulmuş olduğunu göstermektedir.

Bu anlamda Putinci eklettizm; Yeltsin döneminin hakaretimiz dışlayıcılığı yerine Sovyetler mirasının sahiplenilmesi, hatta Batı'yı ürkütme pahasına Stalin gibi liderlerin övülmesi, öte yandan büyük sermayenin aklanıp bolşevik rejimin işlediği "suçların" kamu kanaati önünde kınanması; Lenin'in Kızıl Meydan'daki mozolesini kaldırma girişimlerine geçit törenlerinde sosyalizmi çağrıştıracak Kızılordu propagandalarının yapılması; bütün bunlar Putin'in kişisel düşüncesini olduğu kadar, temsil ettiği sermaye öbeğinin, siloviklerin de yeni Rus rejiminin ideolojisine ilişkin kurgularını yansıtmaktadır.

siloviki tipolojisi

Putin rejimi altında siloviki lehine çarpıcı bir dönüşüme tanık olunduğu kesindir. Putin'in iktidara oturması, söz konusu kadronun da devlet aygıtı içindeki gelişmesini pekiştirmiştir. Bununla birlikte, oligarklar denen, "sivil" ultra zenginler kadrosunun bütünüyle tasfiye edildiğini söylemek abartılı olacaktır. Tersine, burada yüksek güvenlik bürokrasisinin ekonomiyle bütünleşmesi, bu büyük sermaye sahipleriyle de bir tür yeni sözleşme yapmak anlamına geliyordu. Putin'in kendi oligarkları vardı ve bunları belli koşullar altında teşvik etmekten sakınmadığı uygulamalarında görüldü.

Putin'in restorasyon hamlesinde odak, enerji ve savunma sektörleri oldu. Eskiden beri devlet denetiminin pek zayıflamadığı savunma sektöründeki gelişmeler kamu kanaanine kapalıdır. Bununla birlikte, enerji sektörü, Putin'in, Marx'ın terimiyle bir tür "primitif akümülyasyonla" servet aktarımı üzerinden kurduğu siyasal dengelere örnekler sunmaktadır. Hodorkovskiy'in yukarıda söz ettiğimiz tasfiyesi ve Yukos'un malvarlığına el koyma operasyonu tek değildir. Bir başka petrol devi Rosneft'in kurucusu Mihail Gutseriyev de 2007 yılında vergi kaçırmaktan suçlandığında İngiltere'ye kaçmaktan başka çare görmemişti. Rosneft'e el konuldu ve şirketin yönetim kurulu başkanlığına tipik bir silovik olan İgor Seçin getirildi. Şirket ise, ünlü oligarklardan Oleg Deripaska'ya 3 milyar dolara satıldı. Deripaska da Roman Abramo-

viç, Vladimir Potanin gibi diğer ünlü adlarla birlikte, hem dünyanın sayılı ultra zengin sermayeleri hem Putin döneminde kollanan oligarklar arasında bulunmaktadır. Putin döneminde ekonominin zirvelerini belirleyen tipik bir hücre budur. Oligarklar açısından bakıldığında, bu duruma gösterdikleri rıza, Rusya büyük zenginlerinin, deregülasyon dönemi sırasında Ağustos 1991 darbesi, 1993 ayaklanması, 1996 seçimleri ve 1998 devalüasyonunda, yakından hissettikleri sınıfsal tehlike karşısında Putin'e razı olmaları, içlerinden bazılarını feda ederek bir sınıf olarak kurtulmayı seçtiklerini düşündürmektedir.

kriz sınavında putinizm

Putinizm'in geleceği, büyük oranda dünya bunalımı karşısında göstereceği performansla bağlı görülüyor. Batı basınında bu konuda yayınlar gün be gün artmakta, çöküş beklentileri dile getirilmektedir.

Kriz, Putin rejimini restorasyon sürecinin ortasında yakaladı, ama Putinizm'in krizde geçirdiği sarsıntı dinmiş olmasa da beklenen sonuçları henüz vermedi. Rastlantı değil, Neil Robinson, Rusya'nın 2008 ekonomik darbesini ağır biçimde yemesine rağmen bir buhrana sürüklenmediğine dikkat çekmektedir.²⁶ Robinson sunumunda, ağır ekonomik krize rağmen Rusya'da siyasal bir çöküş ve değişim beklemenin henüz erken olduğunu da belirtmektedir.²⁷ Bu saptamanın altında, Putinizm'in işinin henüz yeni başlamış olması yatıyor.

2009 kriz-önlem paketi

Putin rejimi, Mart 2009'da *Programma Antikrizisnih Mer* Krizle Mücadelede Önlemler Programı ilan etti. Gelişmiş ekonomilerin gerileme ve çöküş uçurumuna yuvarlandığı bir dönemde, Rusya hükümeti önceliklerini farklı belirlemişti. Devlet, yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeli, sosyal güvenlik programlarını güçlendirmeli ve işsizliğin artışına karşı direnmeliydi. Tarım, taşımacılık ve inşaat başta olmak üzere, endüstriyel büyüme sürdürülecekti. Yurtiçi talebi büyüme yolunda önlemler de pakette belirgin yer tutuyordu. Bunlara, ülkenin teknolojik altyapısının değiştirilip geliştirileceği ilanının eklenmesi dikkat çekicidir. Bankacılıkta istikrar gibi vaat niteliğindeki diğer noktalar bir yana, bunlar, Batı'daki tartışmaların tersine, kriz karşısında küçülme değil, açıkça büyüme politikalarına işaret ediyordu. Büyüme politika-

Putin'in kendi oligarkları vardı ve bunları belli koşullar altında teşvik etmekten sakınmadığı uygulamalarında görüldü.

Putinizm, yeni doğan ve hızla tekelleşen Rus sermayesinin, bu sürecin yarattığı toplumsal bedellere, hatta tehditlere karşı bir çare-siydi.

larında devletçilik vurgusunun yapıldığını da görmek mümkündür; krizin öncelikleri bölümünde, "kriz koşullarında ülkenin ekonomik yaşantısında devletin rolü nesnel olarak artar" cümlesi bir çıkış noktasıdır; devletin rolüne yönelik net vurguları, işletmelerin ve halkın ekonomik hevesini kırmamak için devletin azami sorumlulukla davranacağı güvencesi izliyordu.²⁸ Devlet, bildirgede açıkça merkeze yerleşmiş bulunuyordu.

Durum, Rusya'nın yeni bir korumacılığa ve Keynesçiliğe doğru evrildiği yorumlarına yol açtı. Bu yorumlar uygulamalarda da bolca dayanak buluyordu. Rusya kriz boyunca yüzlerce "korumacı" önlem almıştı. Çıkarılan yasaya göre, 2020 yılına kadar otomobillerin yüzde 30'u yerel üreticilerin elinden çıkmış motorlarla donatılacaktı. Dahası, Mart 2011'den itibaren, meyve, sebze, kanatlılar gibi bazı besin maddelerinin ithalatına da yasak getiriyordu.²⁹ Yalnızca bu da değil; Kasım 2009'da gene Putin, emekli maaşlarını yüzde 46 oranında artıracığını ilan etti. Putin "emekli maaşlarını artırma kararımız makro ekonomik istikrar amacına aykırı görünebilir," diyor ve maaşlarının büyük kısmını tüketime harcayan bu kesime yönelik kararın "aynı zamanda bir teşvik" olduğunu ekliyordu.³⁰ Ekonominin "verimsiz" kesimlerine kaynak akışını kesmek isteyen Batı'da emekli maaşları konusunda bir süre önce gelişen eğilimin tam tersi bir çizgi ilan edilmektedir. Bu kararlar, ekonomi tartışmalarında, kaçınılmaz olarak "kaynak" meselesini gündeme getirmektedir. Rusya'nın bu genişleme politikalarında ne gibi kaynaklara güvendiğinin ayrıntıları, bu yazının konusu dışında kalıyor. Ama bu "güven" ve genişleme programının ilan edilmesi, başlı başına bir göstergedir. Putinizm'in kriz karşısında bir direnme değil, bir "hücum" stratejisi benimsediğini gösteren ipuçları sağlamaktadır.

Anlaşıyor gerekçelerle, Rusya'nın ekonomik krize yanıtı ve performansı, gene dar anlamda ekonomik göstergelerin teknik çözümlenmelerinde aranıyor. Bu bakımdan, hammadde, özellikle petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, bütçe dengesi, istihdamdaki değişimler, Rusya'nın kaderinin görülebileceği birer fal nesnesine dönmüş durumda. Batı'nın bakışı, 2009 bildirgesinin uzun vadeli hedeflerinden ziyade, halihazırdaki kısıtlara odaklanma eğilimindedir.

Ekonomik göstergelerin izlenmesi, kuşkusuz zorunlu ve yol gösterici olmakla birlik-

te, kriz döneminin belirsizliklerine dar gündel politik kaygıların belirlendiği yorumlar da eklenince, daha ziyade Putinizm'in performansına, reflekslerine ya da geleceğine ilişkin değerlendirmeleri karmaşıklaştırma sonucu doğuruyor. Rusya basını ve literatüründeki "müjdelere", Batı literatürünün, basınının, bu arada Batı'ya seslenen Rusya kökenli kuruluşların "felaket" senaryoları eşlik ediyor.³¹ Enformasyondaki muğlaklık ve çelişkiler, neredeyse Soğuk Savaş dönemini andırır ölçektedir. Halihazırda kesin olan şu; Rusya'nın krizin dalgalarıyla sallanmayı sürdürmektedir ve 2009 krizle mücadele bildirgesinde ilan edilen hedeflerin henüz gerçekleşmediği bizzat Rusya yöneticilerince de itiraf edilmektedir: Kalkınma Bakanı Andrey Belusov, 2013'ün ilk çeyreğinde büyümenin yüzde 1 çıkmasını "ilk çeyrekteki sonuçlar (umulandan) kötü" sözleriyle kabul edebiliyor. Bununla birlikte, aynı bildirgede işin bir de "iradi" yönü göze çarpıyor. Putin rejiminin önünde daha uzun vadeli ve ilk adımları henüz atılmış başka hedefler bulunuyor. Putinizm, eninde sonunda bir refah dönemi değil, kriz çocuğudur; kriz koşullarına teslim olmak değil, irade göstermek iddiasıyla ayakta durmaktadır. Dolayısıyla, uzun vadeli hedefler retorikten ibaret görülmemelidir ve asıl göz önüne alınması gereken, Putinizm'in doğasındaki kaygıların, bu rejimin ufkuna hangi yapısal programları yerleştirdiğidir.

yeniden endüstrileşme: militarizm yolu

Putinizm, yeni doğan ve hızla tekelleşen Rus sermayesinin, bu sürecin yarattığı toplumsal bedellere, hatta tehditlere karşı bir çaresiydi. Kuşku yok, çeşitli siyasal gerilimler biçiminde ortaya çıkmış olsa da bunlar sınıfsal tehlikelerdi. Bu da, Putin rejiminin, 1998 krizini andıracak bir geri çekilmeyle o dönemin tehlikelerinin uyanmasındansa uzun vadeli bir programa girişmek için, salt iktisadi gereklerden daha çok "motivasyonu" olduğuna işaret ediyor.

Nitekim, hükümetin bakışı, kısa vadeli ekonomik göstergelerden başka yöne çevrilmiş durumda. Bütçe öngörülerini sarsacak değişimler, finansal istikrarsızlık ya da sözgelimi petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar Batı'da heyecan yaratsa da, rejimin birincil kaygısı olmaktan çıkmış görünüyor. Medvedev, "Rusya ekonomisinin hammadde ihracatına bağımlılığı büyüktür, ama aynı zamanda abartılmıştır da" derken bu noktadadır.

Medvedev'e göre temel tehditler, Rusya şirketlerinin rekabet kapasitesinin yetersizliği, teknoloji tabanının zayıflığı ile emek üretkenliğinin düşük olması ve yüksek enerji girdileri olmaktadır.³² Üçünün de uzun vadeli yatırım tasarımları gerektirdiğine kuşku yoktur. Medvedev'in Rusya kamu kanaatini güncel ekonomik dalgalanmaların ötesine bakmaya davet eden sözleri, Rusya'nın krizden 1929 bunalımında Sovyetler Birliği'nin yaptığı gibi yeni bir endüstri tabanıya, deyim yerindeyse endüstriyel bir sıçrayışla çıkmayı öngördüğünü düşündürmektedir. Başka deyişle deregülasyonla dağılan Sovyet endüstrisi yerine, şimdi özel mülkiyet rejimi altında bir yenden endüstrileşme gündemdedir.³³ Sovyetler, 1929 krizinden bir endüstriyel sıçrayışla çıkmamış olsaydı, iktidarı çökertecek bir sınıfsal tehditle yüz yüze kalacaklardı; şimdi aynı, Rusya'da sermaye düzeninin yerleşmesi için gerekli görünüyor. Öyleyse, burada da bir tür "tersine Bolşevizm" saptamak mümkündür.

Tarihte modeli var. Özel mülkiyet, hatta tekel ekonomisi koşullarında endüstrileşme örneği on dokuzuncu yüzyıl sonu Almanya olarak görülebilir. Sovyetler Rusya tarihinden bir metafor olsa da, özel mülkiyetin tasfiye halinde olduğu o rejimdense, tarihsel deneyim bakımından 1870-1914 Almanyası, Rusya'nın bugünkü durumunu daha fazla çağrıştırmaktadır.

Almanya birleşmesi ve endüstrileşmesi, tekel ekonomisinin yasal olarak uygulandığı bir kalkınma modeliydi; gene emperyalizm tartışmalarının doğduğu aynı dönemde Almanya gelişmesinin "tekeli devlet kapitalizmi" sözcüğünü siyasal literatüre sokan deneyim olduğunu söylemek de mümkündür. Bu kalkınmada motor güç, dev tekelleri devletle bütünleştirerek besleyen askeri sektör olmuş, hatta Von der Goltz'un *das Volk in Waffen*, Osmanlı'da ünlendiği adıyla millet-i müsellaha, yani silahlanmış ulus öğretisinde olduğu gibi, askeri sektörün bütün topluma yayılması tasarımlarını da alabildiği teşvik etmişti.³⁴ Ücretlerde keskin yükselişler talep eden refah devleti uygulamalarındansa, büyük sermayeyi korkutmayacak, emek gücünü belli iyileştirmelerle baskılamaya devam edecek bir rejim; bir yanda devletle bütünleşmiş güçlü tekeller, bir yanda bunların temsil ettiği "Kayzer" liderliği, Rusya'nın bugünkü kaygılarına daha fazla hitap eder görünmektedir.

Nitekim, Putin rejiminin 2009 yılında açıkladığı kriz paketinde ve Rusya'nın sonradan benimsediği uygulamalarda, ekonomik sonuçları kısa vadede görülemeyecek bir aske-rileşme saptamak mümkündür.

Krizle mücadele kapsamında ilan edilen 2009 bildirisinde, "özellikle, Rus şirketlerinin üretimlerine yönelik iç talebin teşvik edilmesi, bir ölçüde devlet talebinin genişletilmesiyle, diğer yanda özel sektör ve halkın talebinin büyütülmesiyle sağlanacaktır" sözlerinde öne koyulan ufuk, retorüğün ardına saklanmıyor.

Bu çerçevede "savunma sanayii gibi stratejik sektörlerle, aynı zamanda devlet düzeniyle ilgili diğer sektörlerle 300 milyar dolarlık kredi ayrıldığı" açıklamasını başka destekler de izlemektedir. Ayrıca "hükümet, savunma endüstrisi kompleksinin örgütlenmesine destek olacaktır" sözü, savunma endüstrisi kompleksine ilk aşamada "on beş milyar rublelik bir destek vaadi" daha peççokları arasında öne çıkıyor. 2009 yılında savunma endüstrisine yönelik üç milyar dolarlık ek teşvik bir yana, hükümetin bu kapsamdaki şirketlere "znaçitel'nih ob'em byudcetnih sredstv", hatırı sayılır hacimde bütçe araçlarıyla destek sunacağını ilan etmesi önemlidir. Nitekim, bu bildirgeye kadar hisselerin alımı yoluyla çeşitli büyük işletmelere 20 milyar rubleye yakın destek olunduğu aktarılıyor.³⁵ Bunlar, bildirgede bir sayfada sayılan ve çok kısa bir zaman dilimini kapsayan desteklerin bazılarıdır.

Söz konusu eğilimin geçtiğimiz üç yıl içinde pekiştirildiği ve keskinleştirildiği gözlemlenebilmektedir. Ekonomik programın savunma endüstrisine yoğunlaştırılması, Ocak 2012'de bir konferansta açıkça "bu programı savunma endüstrimizin bugünkü haliyle uygulamamız imkansız" diyen Maliye Bakanı Aleksey Kudrin'i Eylül 2012'de makamından edecek kadar kararlı biçimde yürütülmekteydi. Çok geçmeden, bundan iki ay sonra, kazanacağı neredeyse kesin olan devlet başkanlığı seçimleri arifesinde Putin, Rossiiskaya Gazeta'da yayımladığı makalede, 2012 Şubat ayında savunma endüstrisinin yapılandırılması için 768 milyar dolarlık devasa bir paket hazırladıklarını açıklıyordu. Haberlere göre bu açıklama, Soğuk Savaş'ın dönüşü korkularını artırmıştı.³⁶ Bu korkuları Putin yönetiminin ABD'yle uluslararası sahada karşı karşıya gelme konusundaki istikrarı pekiştirmektedir.

Ücretlerde keskin yükselişler talep eden refah devleti uygulamalarındansa, büyük sermayeyi korkutmayacak, emek gücünü belli iyileştirmelerle baskılamaya devam edecek bir rejim; Rusya'nın bugünkü kaygılarına daha fazla hitap eder görünmektedir.

Rusya büyük sermayesinin Putin rejimine desteğinin kesilmesi için bir neden görünmüyor.

Nitekim, Rusya'nın bütün bu yolda yalnız olmadığı da biliniyor. Rusya, Asya'da bölgesel ekonomik ve siyasal işbirliği kuşakları içinde Çin'le bir çekirdek oluşturma yolunda görünüyor. Rusya, kriz politikalarında ve ekonomiyi askerileştirme hamlesinde, bir diğer önemli kutup olan Çin'le kritik ilişkiler kurmuş durumdadır. Mart 2013'te, yeni seçilen Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping, ilk ziyaretini Rusya'ya yapmış, otuz yıllık yüklü bir doğalgaz ve petrol anlaşmalarıyla dönmüştü. Bu, aslında önceki bir dizi endüstriyel anlaşmayı pekiştirmek üzere atılmış bir düğümdü. Aralık 2012'de Rusya ile Çin Rusya uçak endüstrisini temel alarak yeni bir uçak projesi geliştirmek üzere anlaşılabilir; proje büyük oranda havacılıktaki Boeing ve Airbus şirketlerinin egemenliğini kırmaya yönelikti.³⁷ Gene Mart 2013'teki ziyaret, aynı zamanda Çin-Rusya askeri işbirliğinin pekiştirilmesiyle sonuçlandı. Bu, askeri tatbikatlar ölçeğiyle sınırlı kalmayıp askeri teknolojinin geliştirilmesi yolundaki işbirliğidir.³⁸ Kuşkusuz, burada iki ülkenin uçak ve silah endüstrisindeki işbirliğinde önemli bir eksikleri, iki ülkede de emek verimliliğinin Batı'daki kadar yüksek olmamasıdır. Bununla birlikte, girilen yolda bu eksikliğin giderilmesi de orta vadede mümkün görünüyor. Kuşkusuz, bu endüstriyel iç içe geçiş, aynı zamanda, Rusya'nın dünya siyasetinde tutmayı tasarladığı yer açısından da elzemdir. Putin rejimi bu seçeneği ilan ederek dünya siyasetinde başka bir kutup kurma yolunda istikrarlı adımlar atıyor. Rusya'nın bu yolda başarısı konusunda şimdiden bir kestirmede bulunmak kuşkusuz güçtür. Bununla birlikte, tarih, bu tür siyasal iradeye dayalı ekonomik programlarda başarının sırrının "ısrar" olduğunu gösteriyor. Bir rejimin böyle köktenci programlarda ısrar edebilmesi ise, kuşkusuz dayandığı kesimlerle seferber edebilme gücüne bağlıdır. Bu koşullarda, Rusya büyük sermayesinin Putin rejimine desteğinin kesilmesi için bir neden görünmüyor. Krizin dalgalarıyla Putin'e yönelik muhalefetin daha görünür olduğu besbelli; üstelik bu muhalefette Komünist Parti'nin özellikle gençler arasında güç ve itibar kazanmış olması kaydedilmeye değer. Bununla birlikte, Komünist Parti'nin Putin rejimine karşı bir siyasal radikalizm göstermediği de ortadadır. ABD çıkarlarını püskürterek içeride itibar toplayan, uzun vadeli vaatlerle büyük sermayeyi kendine bağ-

layan, bu arada sosyal politikalarla orta sınıflı edilgenleştiren rejimin siyasal dayanakları, karşıtlarına pek az şans tanıyor. Koşullar, Çin'le birlikte Batı hegemonyasına karşı bir kutup oluşturan Rusya'da militarist endüstrileşme için elverişli görünüyor.

dipnotlar

1 Özellikle Avrupa kamu kanaati bu demokrasi sorgulamalarına yabancı değildir. Birleşmiş Milletler barış gücü komutasında çalışmış diplomat Jean-Marie Guehenno'nun 1993 tarihli *La Fin de la démocratie* (Paris: Flammarion, 1993), Demokrasinin Sonu yapıtı dünya ölçeğinde yankı bulmuştu. Tartışmalar, Avrupa'da neo-faşist akımların, bu arada özensiz biçimde "popülist" olarak adlandırılan sağ siyasal liderliklerin çıkışıyla keskinleşti. Batı'da demokrasinin yapısal bir kriz yaşaması, giderek yalnızca bir etikete dönmesi, demokrasinin geleceğine ilişkin kuşklar artık Kıta Avrupası'nda siyaset biliminin öncelikli konusu olmaya aday görünüyor; bu konuda kapsamlı bir inceleme için: Norberto Bobbio, *Le Futur de la démocratie*, Fransızca çev. Sophie Gherardi ve Jean-Luc Pouthier (Le Sieul: Paris, 2007).

2 Kriz ile Putin rejiminin çöküşünü bağdaştıran tipik bir güncel değerlendirme için, Brian Whitmore, *Russia's Tumultuous Year to Come*, *The Atlantic*, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/01/russias-tumultuous-year-to-come/266748/>, 2 Ocak 2013 (erişim, 23 Şubat 2013).

3 Sergei Prozorov "And the End of History Russian Post-communism" *Studies in East European Thought*, cilt 60, no. 3 (2013): 207-230, 209.

4 Padma Desai, *Conversations on Russia: Reform from Yeltsin to Putin* (Oxford University Press: Cary NC, 2006) 90. Çubais'in bu yorumu, 23 Mart 2013 günü ölen Rus oligark Boris Berezovskiy'in son söyleşisiyle de pekişmektedir; Berezovskiy, komünistlerin 1996 seçimini kazanması durumunda bütün malvarlıklarına el konmasından korktuklarını, bu nedenle diğer oligarklarla birlikte "sarhoş devlet başkanı çıkarına kampanya yürütmeleri için yayıncların ve bürokratların gücünü yönlendirdiklerini" söylüyordu. Ben Judah, "Confessions of an oligarch: Shortly before his mysterious death, Boris Berezovsky revealed how he amassed a £2bn fortune in the ruthless pillage of post-Soviet Russia", *DailyMail*, 6 Nisan 2013, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2304973/Confessions-oligarch-Shortly-mysterious-death-Boris-Berezovsky-revealed-amassed-2bn-fortune-ruthless-pillage-post-Soviet-Russia.html#ixzz2PmvfXoRP>, erişim 7 Nisan 2013.

5 Kısa süre önce zenginleşmiş dev şirketlerce "zahvat" gosudarstvo", devletin ele geçirilmesi döneminden söz eden akademisyen Yekaterina Juravskaya, bunu bölgesel düzeydeki demokratik kurumların zayıflığına bağlamaktadır. Yekaterina Juravskaya, "Federalizm v Rossii", *Rossiya Posle Krizisa* içinde, ed. Sergey Guriyev vd. (OOO "Yunaytd Press": Moskova, 2011) 100.

6 Gazetelerde sıklıkla görülen bu kabul, giderek akademik alanda da dikkate alınmış görünüyor. Sovyet-sonrası Rusya incelemelerinin tanınan adı Marshall I. Goldman, Rusya'da özelleştirme süreci üzerine önemli başvuru kitabına başlık olarak İngilizce "privatization", özelleştirme sözüne atfen "piratization", korsanlaştırma sözcüğünü seçiyordu: Mars-

hall I. Goldman, *The Piratization of Russia: Russian Reform Goes Awry* (Londra ve New York: Routledge, 2003).

7 Stanislav Menşikov, *Anatomiya Rossiyskogo Kapitalizma* (Mejdunarodnie otnoşeniya: Moskova, 2004) 22. Bununla birlikte, burada tekelleşme sözcüğünün muhtemel yanlış çağrışımlarından kaçınmak için şunu belirtmek gerekir: Sovyet ekonomisini hızla metalaştırma süreci, deregülasyon, tek parça bir sermaye topluluğunun gelişmesiyle ilerlememişti. Özellikle 1992 yılındaki hiperenflasyon, türeyen sermaye topluluklarına gelir aktarımı olarak işledi. "Oligarklar", buradan doğan sınıfın dünya kamu kanaatine de bilinen en gösterişli örneği ise de, Putin döneminin de göstereceği üzere, devasa bir ekonomik ve siyasal güç ele geçirmiş tek kesim değildi.

8 Gordon M. Hahn, "Putin's Federal Reforms: Reintegrating Russia's Federal Space or Upsetting the Metastability of Russia's Assymetrical Federalism," *Demokratizatsiya*, cilt 9, no. 4 (Sonbahar 2011): 498-529, 500.

9 Anayasa krizi: Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile Rusya parlamentosu arasındaki anayasal yetki krizidir. Yeltsin, 1977 Brejnev anayasasının kurumlarını koruyan mevcut anayasanın, Sovyet-sonrası çok terapisi ve sert özelleştirme politikaları önünde engel olduğunu söyleyerek yeni bir anayasa yapılması gerektiğini ilan etmişti. Yeni anayasa yapılabildi kadar da meclis yetkilerini devlet başkanı olarak elinde tutmak istediğini açıklıyordu. Buna karşılık Parlamento ise mevcut anayasal yetkilerine dayanarak Yeltsin'e direnmekteydi. Gerilim, 1993 sonbaharında Yeltsin'in anayasal yetkilerinin dışına çıkarak parlamentoyu lağvettiğini açıklamasıyla iç savaşa dönüştü. Moskova'da sokak çatışmaları başgösterdi. Komünist ve milliyetçi muhalefetten oluşan parlamento güçleri, Moskova'ya neredeyse ele geçirmişti. Sonunda ordu Yeltsin lehine müdahale ederek parlamento güçlerini bastırdı. Gerilimin daha ayrıntılı bir dökümü: Andrew Felkay, *Yeltsin's Russia and the West* (Greenwood Press: Westport, 2002) 78-82.

10 Hahn, *Putin's Federal Reforms*, op. cit.

11 Felkay, *Yeltsin's Russia*, 80-82.

12 Hahn, *ibid.* 499.

13 Graeme P. Herd, "Russia and the Politics of 'Putinism'" *Journal of Peace Research*, cilt 38, no. 1 (Ocak 2001): 107-112, 110.

14 Boris Yeltsin, *Prezidentskiy Marafon: Razmişleniya, Vospomneniya, Vpeçatleniy* (Rosspen: Moskova, 2008) 23.

15 Anatoliy Çubais, Batı basınında "reformatör" olarak tanımlanan, üst düzey teknokrat-işadamıdır. Oligarklardan farklı bir çizgi izlemiş, Yeltsin döneminde özelleştirmeleri yönetmiş, bakan olarak görev almıştı. Putin'in yükselişinde önemli pay sahibi olup iktidarında da bağlı korumuştur. Putin'in Anatoliy Çubais de dahil olmak üzere, başkanlık öncesi serüveni ve bağlantıları için, Jacques Allaman, Vladimir Poutine et le Poutinisme (l'Harmattan: Paris, 2004) 15-29.

16 Yeltsin, *Prezidentskiy Marafon*, 13.

17 Bu müdahalelerin Putin rejimine verdiği katı merkezizyetçilik görüntüsüne aldanmamak gerekir; kuşkusuz bu federasyon reformları, Putin'in Çeçen savaşında anımsattığı zor gücü yanında yerel yönetimlere verilen çeşitli paylarla sağ-

lanıyordu. Öyle ki, Batı literatüründe Putin'in "adem-i merkeziyetçi" olabileceğine ilişkin gözlemler de yer almaktadır. Akademisyen Hahn, bu dikotomi dışına çıkarak, Putin'in asıl meselesinin federalizmdeki "asimetrik" yapıyı kaldırmak olduğunu söylemektedir. Batı literatüründeki tartışmaların özeti için, Hahn, *Putin's Federal Reforms*, 498; Putin federatif reformlarının ayrıntılı tartışması için, *ibid.* 503-507.

18 Vladimir Putin, *Stenografiçeskiy otçet o press-konferentsii dlya rossiiskih i inostrannih jurnalistov*, 20 Haziran 2003, <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2003/06/47449.shtml>, erişim, 20 Şubat 2013.

19 Stephen Fortescue, *Russia's Oil Barons and Metal Magnates: Oligarchs and the State in Transition* (Palgrave: New York, 2006) 123-131.

20 Hibrid rejim kavramı, Şevtsova gibi Batı'da tanınmış Rus siyaset bilimcilerince de savunuluyor. Batı'da Hibrid rejim tartışmaları için: J. Paul Goode, "Redefining Russia: Hybrid Regimes, Fieldwork, and Russian Politics." *Perspectives on Politics* cilt: 8, no. 04 (Kasım 2010): 1055-1075, 1060.

21 Lev Gudkov, *Problemi Rossiiskogo Obşçestva i Zadaçi Ego İssledovaniya: Priroda 'Putinizma'" Vestnik Obşçestvennogo Mineniya* 101 no: 3 (Haziran-Eylül 2009): 6-16, 8-11.

22 Gudkov, *ibid.*, 15-17.

23 Siyaset bilimci Şevtsova, "teknokratlar" terimiyle, benzer bir yönetici kadroya dikkat çekmektedir. Anatoliy Çubais'te temsil edilen bu kadro, daha sonra Putin'in iktidarını pekiştirmesinde de etkin rol oynamıştır. Lilya Şevtsova, *Vnesistemniy Rejim Borisa Yeltsin*, (Rosspen, Moskova: 1999) 328-329.

24 Putinizm'in özgülüğüne katılmayan yaklaşımlar da bulunmaktadır; bunlardan birinde, V. Nikonov, Putinizm'in liberal ekonomi ile sert devlet uygulamaları bileşimini temsil etmesi bakımından, Fransa'nın De Gaulle'cülüğüne benzetiyor. N. A. Baranov, "Politiçeskiy Rejim Sovremennoy Rossii" *İzvestiya RGPU* im. A. İ. Gertsena, cilt: 8, no: 35 (2007):54-63, 62.

25 Siloviki, Rusça'da güç anlamına gelen "silo" sözcüğünden türetilmiş, bir "güçlüler" ekibine gönderme yapmaktadır.

26 Krizin ilk dalgasıyla birlikte Rusya'nın finansal pozisyonunu ağır darbe yedi. Dış borçları 2007 yılında 310 milyar dolardan 2008 Ocak'ta 463 milyar dolara, aynı yılın Ekim ayında ise 540 milyar dolara çıkmıştı. 2008 yazında petrol fiyatı varil başına 90 dolara inmişti ki, Maliye Bakanı Aleksey Kudrin, bunun 70 dolarının dış borç ödemelerine gittiğinden yakınıyordu. 2008 Eylül ayı sonlarında Rusya borsası yüzde 70'e yakın düşüş gösterdi. Yalnızca 2008 Ekim ayında 50 milyar dolar sermaye yurtdışına kaçtı; bu durum, krizde Çin gibi döviz rezervlerine güvenen Rusya açısından özellikle sarsıcı oldu. Ülke, 2009'un üçüncü çeyreğinden sonra görece bir toparlanma sergiledi. O kadar ki, bunu muhtemelen 2009 yılındaki kriz-önlem programının başarısına bağlayan dönemin başbakanı Putin, 2010 Nisan ayında, Rusya ekonomisinde gerilemenin bütünüyle bittiğini ilan etmekten geri kalmamıştı. Gene de kuşkusuz "bu krizin bittiği anlamına gelmiyor" idi.

27 Neil Robinson, "Russia's Response to Crisis : The Paradox of Success" Paper for COST Workshop on Crisis and

transition economies, (Budapeşte: Mart 2012).

28 Programma Antikrizisnih Mer, <http://www.rg.ru/2009/03/20/programma-antikrizis-dok.html>, erişim 2 Mart 2013.

29 Marie-Christine Corbier, "De la Chine à la Russie, les mesures protectionnistes se multiplient," Les Echos, no. 21140 (Mart 2012) 6.

30 "Russia Putin sees economy boost from higher pensions", Reuters, 25 Kasım 2009, <http://www.investing.com/news/financial-news/russia-putin-sees-economy-boost-from-higher-pensions-103711>.

31 Bu arada, söz konusu kötümser incelemelerin daha çok kısa dönemli dalgalanmaları temel alan incelemelerden çıkıyor olması dikkat çekici. Buna bir örnek için kaynaktaki diğer makalelerin yanında, S. Javoronkov, "The Political and Economical Results of January 2013", Gaidar Institute for Economic Policy, Economic Developments içinde no. 2 (2013): 5-8.

32 E. Karpenko, "Pravda Medvedeva", www.gazeta.ru, 23 Ocak 2013, erişim 25 Ocak 2013.

33 Bu, halihazırdaki kaynak sorununa da başka açılardan bakmayı gerektiriyor. Putinizm'in yöneticilerinin, bir kez endüstrileşme yoluna girildiğinde endüstrileşmenin kendi kaynaklarını yarattığını çarpıcı Sovyet kalkınmasıyla öğrenmemişlerse, kriz dönemine özgü hırs ve telaşın getirdiği içgüdüyle fark etmeleri işten değildir.

34 Alman endüstrileşmesinin betimleyici bir anlatımı için Robert Lee, The Paradigm of German Industrialisation: Some Recent Issues and Debates in the Modern Historiography of German Industrial Development, German Industry and German Industrialisation: Essays in German Economic and Business History in the Nineteenth and Twentieth Centuries içinde, W. R. Lee (ed.), (Routledge: Londra, 1991) 8-28.

35 Programma Antikrizisnih Mer, <http://www.rg.ru/2009/03/20/programma-antikrizis-dok.html>, erişim 2 Mart 2013.

36 Charles Clover, "Putin unveils plan to boost Russian military" Financial Times, 20 Şubat 2012.

37 "La Russie et la Chine s'unissent pour concurrencer Boeing et Airbus" Le Monde, 6.12.2012.

38 "China, Russia agree to strengthen defense cooperation," Xinhuanet, 24 Mart 2013, http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-03/25/c_124496966.htm, erişim 30 Mart 2013.

kaynakça

Allaman, Jacques. Vladimir Poutine et le Poutinisme (l'Harmattan: Paris, 2004).

Baranov, N. A. "Politicheskiy Rejim Sovremennoy Rossii" İzvestiya RGPU im. A. İ. Gertsena, cilt: 8, no: 35 (2007):54-63.

Bobbio, Norberto. Le Futur de la démocratie, Fransızca çev. Sophie Gherardi ve Jean-Luc Pouthier (Le Sieul: Paris, 2007).

Desai, Padma. Conversations on Russia: Reform from Yeltsin to Putin (Oxford University Press: Cary NC, 2006) 90.

Felkay, Andrew. Yeltsin's Russia and the West (Greenwood

Press: Westport, 2002).

Fortescue, Stephen. Russia's Oil Barons and Metal Magnates: Oligarchs and the State in Transition (Palgrave: New York, 2006).

Goldman, Marshall I. The Piratization of Russia: Russian Reform Goes Awry (Londra ve New York: Routledge, 2003).

Goode, J. Paul. "Redefining Russia: Hybrid Regimes, Fieldwork, and Russian Politics." Perspectives on Politics cilt: 8, no. 04 (Kasım 2010): 1055-1075.

Gudkov, Lev Problemi Rossiiskogo Obşçestva i Zadaçi Ego İssledovaniya: Priroda 'Putinizma'" Vestnik Obşçestvenno-go Mineniya 101 no: 3 (Haziran-Eylül 2009).

Hahn, Gordon M., "Putin's Federal Reforms: Reintegrating Russia's Federal Space or Upsetting the Metastability of Russia's Assymetrical Federalism," Demokratizatsiya, cilt 9, no. 4 (Sonbahar 2011): 498-529.

Herd, Graeme P. "Russia and the Politics of 'Putinism' " Journal of Peace Research, cilt 38, no. 1 (Ocak 2001) 107-112.

Juravskaya, Yekaterina "Federalizm v Rossii", Rossiya Posle Krizisa içinde, ed. Sergey Guriyev vd. (OOO "Yunaytıd Press": Moskova, 2011).

Putin, Vladimir. Stenografiçeskiy otçet o press-konferentsii dlya rossiiskih i inostrannih jurnalistov, 20 Haziran 2003, <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2003/06/47449.shtml>, erişim, 20 Şubat 2013.

Prozorov, Sergei. "And the End of History Russian Post-communism" Studies in East European Thought, cilt 60, no. 3 (2013): 207-230.

Robinson, Neil "Russia's Response to Crisis: The Paradox of Success" Paper for COST Workshop on Crisis and transition economies, (Budapeşte: Mart 2012).

Yeltsin, Boris. Prezidentskiy Marafon: Razmışleniya, Vospominiya, Vpeçatleniy (Rosspen: Moskova, 2008).

Programma Antikrizisnih Mer, <http://www.rg.ru/2009/03/20/programma-antikrizis-dok.html>, erişim 2 Mart 2013.

basın

Financial Times,

Le Monde,

Les Echos,

Reuters,

The Atlantic,

www.gazeta.ru,

Xinhuanet